

**Модернізований зміст і методичний апарат підручників
літературного читання як засіб формування читацької і комунікативної
компетентності учнів початкових класів**

**Вашуленко Оксана,
науковий співробітник відділу початкової освіти ім. О. Я. Савченко,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
e-mail: vash.ksenia@gmail.com**

Реалізація компетентнісно орієнтованої моделі початкового курсу мовно-літературної освіти, яка передбачає формування в учнів ключових і предметних компетентностей, актуалізувала проблему створення підручників нового покоління.

У підручниках «Українська мова та читання. Частина 2» для 2-4 класів (Вашуленко, 2019, 2020, 2021) компетентнісний підхід реалізовано через змістове наповнення, методичний апарат та інноваційну структуру навчальної книги, які підпорядковуються основній меті предмета «Літературне читання» – формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей учнів.

Визначальним у формуванні змісту початкової літературної освіти стало чітке бачення того, яким має бути освітній результат. Тому підручники літературного читання містять методичну систему, яка спроможна забезпечити досягнення результатів навчання, чітко визначених у новому Державному стандарті початкової освіти і Типових освітніх програмах з мовно-літературної галузі.

У сучасних підручниках літературного читання запроваджено технологію комплексної реалізації всіх змістових ліній предмета «Літературне читання» з урахуванням цілей уроку, змісту твору, його жанрової специфіки. Це передбачає, що на всіх етапах пізнання учень залучається до дослідницької і творчої діяльності. Для забезпечення такого підходу в авторських підручниках

літературного читання запропоновано систему різнорівневих компетентісно орієнтованих запитань і завдань, які активізують інтелектуальну активність учнів-читачів у процесі опрацювання навчального матеріалу. Так, у підручниках представлено збалансовані аналітичні запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру. Запитання і завдання сформульовані таким чином, щоб максимально актуалізувати читацький досвід учнів та їхні здобуті предметні знання, спонукати їх до активної аналітичної діяльності, дослідження текстів різних видів і медіатекстів, висловленню власних оцінних суджень тощо.

Рубрика «Я – дослідник. Я – дослідниця» містить завдання, які залучають учнів до проведення невеликих досліджень на уроках літературного читання та в позаурочний час, спонукають до пошуку потрібної інформації в різних джерелах (бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання) та аналізу цієї інформації. Серед завдань цієї рубрики є такі, що передбачають використання на уроці міжпредметних зв'язків зі змістом предметів «Математика», «Українська мова», «Я досліджую світ».

Проектна діяльність – нині один із найперспективніших складників освітнього процесу. Застосування проектної технології на уроках літературного читання дає змогу формувати в учнів низку ключових компетентностей, насамперед – «уміння вчитися». Діти вчаться організовувати свою роботу, набувають навичок самоконтролю, самооцінки. Співпраця учасників проекту між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності. Учні навчаються спільно визначати проблему і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки тощо. Тому в авторських підручниках запроваджено рубрику «Наші проекти», завдання якої створюють умови для творчої самореалізації молодших школярів, підвищують мотивацію до навчання, сприяють розвитку інтелектуальних здібностей, критичного мислення.

Реалізація компетентнісного підходу передбачає використання міжпредметних зв'язків у сучасній початковій школі. З цією метою в підручниках літературного читання запроваджено рубрику «Література в колі мистецтв». Робота над завданнями зазначеної рубрики сприяє формуванню в учнів умінь порівнювати близькі за темою твори різних видів мистецтв, розуміти специфіку кожного з них.

Актуальним в умовах компетентнісно орієнтованого навчання є використання в сучасних підручниках інтерактивних технологій, які передбачають моделювання навчальних і життєвих ситуацій, що сприяють формуванню життєво важливих навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва і взаємодії.

Упровадження нового змісту предмета «Літературне читання» потребувало певних змін у структурі сучасного підручника літературного читання. Основним принципом побудови компетентнісно орієнтованого підручника є текстоцентричний. Текст – це основа формування читацької і комунікативної компетентностей учнів. Тобто формування зазначених компетентностей молодших школярів здійснюється на основі різних видів текстів (художні і науково-художні, народні й авторські, поетичні і прозові, навчальні, медіа), які використовуються з різною дидактичною метою: для читання, дослідження побудови і змісту тексту, пошуку в них певної інформації, слухання тощо. Це спонукало нас добирати тексти, що відповідають таким критеріям: інформаційна значимість, художня виразність, розвивальний і виховний потенціал, достатній обсяг, різноманітність жанрів, їхні можливості для навчання дітей прийомам вдумливого читання й критичного мислення. Важливо також було передбачити емоційний вплив текстів, їх відповідність запитам сучасної дитини.

Важливим структурним компонентом підручника є ілюстративний матеріал. Добираючи ілюстрації ми керувалися такими принципами: доступність, раціональне співвідношення реалістичних і умовних образів, образотворча різноманітність і водночас цілісність, пізнавальний, виховний і

розвивальний потенціал, наближення до реалій життя й інтересів сучасної дитини, українознавча тематика, гендерний підхід.

Відомо, що ілюстративний матеріал має повноцінно реалізувати провідні функції підручника – інформаційну, розвивальну, виховну, мотиваційну. Це можливо за умови сприяння методичного апарату підручника ефективній організації діяльності учнів з ілюстраціями. З цією метою в підручниках подано запитання і завдання на дослідження ілюстрацій, що передбачає різноманітну аналітико-синтетичну діяльність: прогнозування змісту тексту; розвиток уваги, спостережливості; порівняння малюнка з текстом; співвіднесення малюнка з текстом; визначення внутрішнього стану персонажів твору та інші.

Компетентісно орієнтований підручник літературного читання ґрунтується на засадах діалогічності, тобто методичний апарат орієнтує молодших школярів на налагодження діалогів «учень-автор», «учень-герой», «учень-художній твір», «учень-однокласник», «учень-однокласники», «учень-учитель», «художній твір-інші види мистецтв», «учень і його внутрішній світ». Для забезпечення діалогічної взаємодії в підручниках подано завдання, які спонукають учнів висловити власне ставлення до подій, вчинків персонажів, розповісти про свої враження і почуття від прочитаного, обговорити в парі чи групі певну проблему, поділитись власним життєвим досвідом, здійснити рефлексивний аналіз власної навчальної діяльності на уроці тощо.

Упровадження компетентісного підходу спонукало нас реалізувати в підручниках різні форми навчальної взаємодії. Забезпечуються вони шляхом запровадження ситуацій і завдань для колективної, групової і парної взаємодії. Зокрема, обговорення певної думки, участь у виставі, інсценізаціях; розв'язання проблемної ситуації; створення колажу тощо. Змістове наповнення рубрик «Література в колі мистецтв», «Я – дослідник. Я – дослідниця», «Наші проєкти» також сприятимуть реалізації різних форм взаємодії учасників освітнього процесу.

Одним із важливих завдань Нової української школи є формування медіаграмотності в молодших школярів. З цією метою в авторських

підручниках ми використовуємо технологію медіаосвіти, яка передбачає чотири основних види діяльності: 1) формування навичок сприймання медіапродуктів; 2) інтерпретація результатів сприймання, оцінка побаченого, почутого; 3) отримання знань про кожний засіб комунікації, його мову, засоби виразності; 4) творча діяльність на основі використання різних медіапродуктів, створення власного медіапродукту. Реалізується вона шляхом включення низки медійних завдань, які передбачають індивідуальну, групову і колективну роботу учнів.

На думку багатьох сучасних дослідників (Дроздовський, 2018), у компетентісно орієнтованому підручнику нового покоління доцільно використовувати можливості інформаційних комп'ютерних технологій, зокрема покликання у вигляді QR-кодів. Тому в методичному апараті авторських підручників літературного читання вміщено QR-коди, які містять посилання на аудіозаписи творів для слухання, добірки відеоматеріалів, віртуальну екскурсію тощо.

Отже, авторські підручники літературного читання побудовано на засадах дитиноцентризму, який висуває на перше місце інтереси, потреби і можливості учнів. Змістове наповнення, структура і способи презентації дидактичного матеріалу вирізняються особистісною і компетентісною спрямованістю, використанням результативних видів організації читацької діяльності, що загалом сприяє формуванню в молодших школярів читацької і комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.

2. Вашуленко О. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

3. Вашуленко О. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

4. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. *Дивослово*. 2018. № 1. С. 2–6.